

СРЕЩА И РАЗДЯЛА С М.

Пристъпвам към тази глава с известно притеснение, но просто не мога да я прескоча. Бях казал, че от любовта ми към М. има огромно количество дневници и писма, зачетох се в част от тях / не бях го правил много години/ и неусетно се потопих в тази особена розова мъгла на юношеското опиянение. Много странно - аз, старият човек, забравих къде съм, на колко години съм, какво съм преживял и отново станах 16 годишното момче, което така и не порасна още цели пет години.

За да бъде прегледен, ще се опитам съвсем сухо да продължа хронологията на моята странна и първа истинска любов.

След като станах студент, а М. - ученичка в девети клас, успяха да ни внушат - родителите ѝ и Русева - че не трябва да се срещаме, да си пишем писма и да си говорим по телефона, докато тя не завърши гимназия.

Аз сяпао и покорно изпълнявах това условие, цели две лета 1958 и 1959, както и през зимните ваканции. Не я спирах, не я заговарях, разминавахме се по улиците само с някакъв бегъл и плах поздрав. През всичкото това време аз мислех за нея, пишех непрекъснато в дневника си колко я обичам, описвах всяко случайно или нарочно виждане и пълнех цели тетрадки със стихотворения.

Беше точно 31 декември 1959 година, когато се осмелих да я спра на вечната улица "Богориди" и да поискам да си поговорим откровено и нормално.

Както през всичките тези три години, разговорът продължи отначало съвсем официално на "ви" и много постепенно, в продължение на десетина дена ледът се разчупи и ние се поотпуснахме и си заговорихме на "ти".

После аз си заминах за сесията и започнах писмата.

Пишехме си отначало по два пъти седмично, после почти всеки ден. Тя беше вече абитуриентка и годината беше решителна за влизането ѝ в Университета. А тогава вече, като дойде в София, всичко щеше да бъде прекрасно и нямаше да има нужда да се крием от никого.

От целия този куп писма, ще взема наслуки няколко от началото, а после няколко от края - една година след това.

Правя го без специално разрешение от М., и не зная каква би била реакцията ѝ, но всичко в нашата любов беше толкова чисто и платонично, че не би могло да засегне никого.

26.2.1960 г. София

.....

Ето, че получаваш трето писмо поред. Пиша го в странно състояние - намирам се в читалнята, вече е тъмно и до мене свети една голяма лампа.

Честита пролет, М.

Тя дойде твърде рано, затова и писмото е подранило, може би ще те озадачи неговата странност. Аз дори не зная какво ще ти напиша, но съм сигурен, че то ще бъде странно. И всичко идва от книгата, която чета : "Идиот" от Достоевски.

Ето, срещу мене има един студент с очила, той чете един дебел том "Физиология на растенията", лицето му е мъртвешки бледо от лампата и той не подозира какво мисля в момента аз, колко сложни преживявания имам. Всъщност, защо сложни. По-скоро неестествени. Цялата тази гъста, тежка атмосфера се е надвесила

върху мене, гнети ме, но ми е страшно близка. Това е най-страшната книга, която съм чел.

Аз се страхувам от нещо. Ти знаеш, аз винаги съм се страхувал от най-различни по-дребни или по-значителни неща, но това съвсем не е същото. Помниш ли, някога преди две години и половина, в една августовска вечер бяхме двамата с тебе край морето, далече, далече от къщите, хората, шума. Тогава ти ми каза: “Сега аз съм много щастлива. Но имам предчувствието, че това щастие ще бъде кратко. Страхувам се от нещо, без да зная от какво.”

Моето състояние е подобно. Вчера четох дневниците си. Колко мъчителни дни и нощи съм имал, не зная дали можеш да си представиш. А може би можеш, защото все пак поне малко ме познаваш. И сега всички тези лутания, преживявания, големи действителни или въображаеми рани, всичко това е минало. И ето сега, когато мъчителните въпроси са разрешени и наоколо е светло и чисто, и грее слънце и щастието е дошло - нещо безформено, огромно, страхотно ме притиска, обвива ме, заплашва ме и аз дори не мога да разбера какво е то. Предчувствие? Съдба? Фаталност? Ако го видя ясно, конкретно, ако го пипна с пръсти, ако го усетя с кожата си, ако го почувствам - може би няма да ме е страх от него, сигурно няма да ме е страх, защото ще зная срещу какво трябва да се боря. Дали не ставам суеверен? Или луд? Може би приличам на този “идиот” княз Мишкин? Не зная, не мога да се разбера. Едно само ми е ясно. Моето щастие няма да продължи дълго, аз никога няма да имам това, което искам да имам, това недостижимо сякаш нещо, към което съм се устремил с цялото си същество, на което съм подчинил всичко, всичко.

И защо ти пиша така? Някакъв импулс, особен импулс ме накара. Струва ми се, че само на тебе бих могъл да напиша това. И макар, че зная: трудно е, невъзможно е да разбереш - все пак ти пиша. Аз още не зная дали ще ти пусна това писмо. Не се старая дори да пиша разбрано, пиша на себе си. Ако имах под ръка дневника си, бих го написал в него.

*

Виж какво, я по-добре да изляза от тази мрачна читалня...

*

...Сега съм в пощата, на голямата маса, покрита със стъкло. Колко съм бил смешен! Почти патологичен случай. Сигурно няма да ти изпратя писмото, а ще си го запазя за спомен и някога може да ти го прочета да видиш какви блудкави мисли ме обхващат понякога.

Не. Реших да ти го изпратя. За какво ми е. Прочети го и се посмей : как Недялко ти честити пролетта. Все пак струва ми се, че не всичко е безсмислица. Само твърде много е преувеличена невидимата опасност. В състояние на особен афект всичко може да се напише.

А ето, че пролетта идва. И макар, че аз я посрещам без тебе, и макар, че ти я посрещаш без мене - все пак ѝ се радвам, искам я. Чувствам едно хубаво, здраво раздвижване в цялото си тяло, скита ми се по риза из града, в планината, късат ми се зелени листа, бели цветове, стръкчета трева.

Когато идва пролетта, забравя зимата. Но тази година зимата беше пролет. Така, че ще забравя есента, която замества зимата - това беше най-тягостната есен в моя живот.

Пак чувствам, че се отплесвам. Днес нещо не ми е весело.

Колко ли ще се чудиш, когато четеш това патологично писмо.

Ако имаш време в неделя на обяд, отиди при морето, / сигурно ще грее слънце и то ще бъде тихо / и му кажи, че Недялко му изпраща пролетни поздравии и че е страшно глупаво момче, а освен това, че иска да го види. Много иска. Но той иска и тебе да види още повече.

1 март 1960г. Бургас

.....

Добър вечер, Недялко!

Сега е 12 и 30 или 1 часа, не зная ,защото нямам часовник, а във стенният удари веднъж. Аз щях да си лягам, но си спомних, че точно преди две седмици ние започнахме през нощта първия разговор от нашия последен ден. И така ми се прииска пак да поговорим. И аз си мисля, какво ли правиш сега, може би спиш или четеш? - Не зная. Но каквото и да правиш, аз ще поговоря с тебе. Ти ще мълчиш, както мълчеше и тогава по телефона, но сега няма да мога да те подканям: “Каж ми нещо, говори каквото и да е!” Сега аз трябва да говоря, защото когато сме заедно можем да мълчим, поне се виждаме, когато сме на телефона пак можем да мълчим - чуваме дишането си, но когато се пише не може да се мълчи, защото единствено белите листи не казват нищо сами, а си остават мъртви, когато върху тях няма тези малки, сини буквички.

Преди малко аз прочетох твоето наистина странно писмо. Ти се страхуваш. От какво? Някога аз се страхувах и също не знаех защо. Знаех само, че съм щастлива. И сега е пак същото, но сега вече не се страхувам, сега съм спокойна и пак не зная защо съм спокойна. А ти от какво се страхуваш? От хората ли? Те са силни, но всичко не зависи от тях. От мене ли? - Не вярваш ли вече в мене? Зная, че ще протестираш. Но ти все пак си помисли, поговори със себе си, ако не с мене. Може би ти имаш право, съвсем малко, съвсем малко, но все пак право да не си съвсем сигурен в мене. Не всички са като тебе, не всички прощават грешките. Ето, Русева дори ме постави в “друга равнина”, кой знае колко под предишната. А само ти единствен “не обмисли постъпките си.” Не, аз зная, че ти ги обмисли, но реши така да постъпиш. И аз зная защо го направи. Зная, но сега няма да ти го кажа...

Вятърът свири в тръбите на печката, също като по-рано. Когато замълчавахме, аз слушах него и сега го слушам, когато мисълта ми се прекъсне. Това е моят тъжен вятър, той винаги свири така, но на мене сега ми се струва, че той е по-тъжен от друг път. Защо ли? Може би си въобразявам? Аз го чувах така последната вечер и сега ми се струва, че държа не перодръжката, а телефонната слушалка и като затворя очи сякаш чувам твоя глас, който казва : “Да! Да!” Ти казваш тази думичка по един особен начин само вечер, като че ли не я казваш ти, а тя излиза от самата мене...

Ето, аз пак замълчах, пак се заслушах във вятъра, ти казваш, че е пролетен, добре, макар че аз обикнах зимния...

Какво да ти пиша повече. Ти сам знаеш , че по такова време мъчно се пише и говори за обикновени неща, а другото го знаеш и без да го казваме. Затова ще ти кажа лека нощ и ще затворя слушалката / написах го без да искам и без да мисля, струва ми се, че наистина говоря с тебе/.

М.

2 март 1960 г. София

Бях на премиерата на Чеховите “Предложение”, “Сватба” и “Юбилей” в Сатиричния театър. Постановка - Методи Андонов. Играят освен другите и: Иван Кондов, Росица Данаилова, Лили Апостолова, Петър Пейков, Константин Коцев, Сашка Игнатиева. Успехът беше голям, специално аплодираха Кондов, който направи един чудесен монолог.

В събота в “Народна култура” имаше една отвратителна статия за Бургаския театър и “Сизиф и смъртта”. Едва ли не да се разтури театъра според автора й. А нашият театър е /макар и малко силно казано, но е така/ знаменосец на новото в театрална България. Все повече в София се налагат тези търсения. Чеховата постановка на М. Андонов беше един вид в “бургаски” дух и имаше голям успех. Наистина ли никак не посещават в Бургас “Сизиф и смъртта”? Поне докато бях там, няха такова впечатление.

Последната новина е, че във вторник ще ми разглеждат стихотворенията в общостудентския кръжок. Кой знае какво ще стане. Това е много важно за мене, защото аз по начало много се влияя за своите работи от мнението на другите /разбира се компетентните/. Рецензентът ми е сериозен човек, едно много културно момче от славянска филология. Изтръпвам предварително. Стискай палци!

4 март 1960 г. София

Във вторник разглеждаха стихотворенията ми в кръжока. Повечето от тях ги знаеш, защото са твои. Не знаеш няколко болнични стихотворения /три стихотворения за една медицинска сестра и по едно стихотворение за мама, за един мъртвец и пумпала на Живко, за едно момченце на име Петю за планините и къщите, които се виждат зад болничното стъкло/. Не знаеш и едно голямо стихотворение “Моята съдба е морето” и може би още 2-3 стихотворения / сега не ми идват на ум/. Обсъждането беше много бурно, никога не е имало толкова много гости в кръжока, беше дошъл Михаил Берберов - един от най-талантливите млади поети, ако не най-талантливият. Рецензията не беше задоволителна, устна, в началото положителна, после - отрицателна, като всички рецензии, които могат да се изразят с едно изречение : “Авторът има успехи, обаче...” Първите две изказвания бяха унищожителни - изказаха се двама души, които не ме обичат особено - впрочем хората на изкуството рядко се обичат помежду си. После колелото се завъртя обратно - изказаха се по-солидни хора, напр. Атанас Мочуров - струва ми се , че той прекали с похвалите, беше раздразнен от изказалите се преди него. Накрая се изказа Михаил Берберов - той също похвали стихотворенията, но не така щедро, а толкова, колкото заслужават. После, когато кръжокът свърши / а той свърши в 12 часа/ ме посъветва да печатам, което не ме въодушеви особено.

Любен и Григор бяха до мене през цялото време на сбирката и все току подскачаха на столовете си от напрежение и подхвърляха по някоя остра реплика към враждебната малобройна фракция. Бях напечатал стихотворенията в 6 екземпляра, а успях да събера накрая едва един. Кой знае къде ли се разпространяват сега твоите стихотворения, големи крадци има на този грешен свят.

От обсъждането съм доволен. Амбициран съм страшно, но поне до като не си взема изпита няма да пиша. Впрочем, да ти напиша и за него. Най-после е уговорена датата - 7 март - понеделник в 1 и 30 ч. сл. обяд. Сега съм пак в читалнята и довършвам писмото. /Моите писма са все едни такива дълги, а твоите - късички/. Имам да прочета за трите дни още 2000 страници, после - край на четенето и да живее писането.

Благодаря ти за хубавите черни мартенски котараци. Блъсках си главата да проумея дали не са изiali те белите зайчета, но днес разбрах, че си предвидила това и си ги сложила в друг плик.

Аз пък ще ти сложа в плика себе си - целия, от главата до петите. Хайде да видим как ще ме измъкнеш от него без да го отвориш или скъсаш. А щом го отвориш или скъсаш, мене вече няма да ме има в него, ще изхвъркна през комина и ще остане само написаното ми име :

Недялко

6 март 1960 г. Бургас

Здравей Недялко,

Сега е 2 и половина през нощта. У нас е ужас - в съседната къща умря наша роднина, сега най-после нашите се успокоиха и се прибраха оттатък. Аз останах сама. А да знаеш каква нощ е! Вятърът така блъска вратата, като че ли навън има човек. Аз се страхувам, не зная от какво, но просто ми е страшно. Искан ми се да има някой при мене... А знаеш ли как ти пиша? - Взела съм едно листче и молив и пиша със затворени очи. Надали утре ще мога да си разбера написаното, но това не е толкова важно. Сега лежа и си мисля - колко нищожен е човешкият живот. Ето, тази жена онази вечер ни беше на гости, разправяше, че лекарят ѝ казал, че била съвсем здрава и изведнъж, събужда се внезапно през нощта и след 40 минути - труп. Нима не е ужасно това. Но все пак аз предпочитам така бързо да умра...

Какво започнах да ти пиша! Що за глупости! - Впрочем, аз го пиша на себе си. Макар, че мислено разговарям с тебе, не е сигурно дали ще ти го напиша утре или ще отиде в огъня цялото това размишление за живота и смъртта.

Но аз исках да ти кажа нещо съвсем друго. Какво ли беше то?.. Нашите оттатък също не спят, някой отиде в кухнята. А сега е пак тихо, но не съвсем - мебелите пропукват от време на време, вятърът все по-злобещо вие в комина и сякаш ще изкърти прозорците, а в ушите ми звучи някаква дива, хаотична музика...

Каж ми как да те извикам при себе си!

И да пиша, и да мисля, зная, че си далече, много далече... Не ми стигат нито писмата, нито стиховете, нито снимките ти дори...а аз искам... Какво ли искам - да, зная - невъзможното, но въобще има ли смисъл да пиша сега!

Когато получиш писмото, ще бъде светъл ден... а и писмата не умеят да говорят добре, ти няма да можеш да чуеш гласа ми такъв, какъвто е тази нощ, а ще прочетеш само накъсани изречения. Ето, забравям дори какво ти писах. В главата ми се блъска мисли, мисли, като че ли този вятър отвън така ги раздухва.

Ако беше тук, щях да ти се обадя по телефона. Сега ще оставя молива и ще си представя това, а след малко ще продължа да пиша.

3 часа...Ти току що беше при мене, но си отиде така внезапно. Заспала съм само за десетина минути и мислите ми се превърнали в сън. Сънувах, че спя и сънувам, че ти стоиш на леглото ми и ме държиш за ръка, но аз започвам да се събуждам и с ужас казвам: "Не искам да се събудя, защото ще си отидеш", а ти се засмя: "Няма да си отида, нали ме повика, аз дойдох." Тогава аз отворих очи, видях, че наистина стоиш при мене и се усмихваш, протегнах ръце към тебе и ти не изчезна. Тогава и аз се успокоих, седяхме на леглото и мълчахме, но и това ни беше достатъчно. После аз изведнъж започнах да ставам все по-малка и по-малка, ти ме взе в ръце като кукла и ми каза: "Сега ще мога да те приспя както някога приспивах ръката ти" - започна да ме люлееш и да казваш тихо: "Спи, спи!" Аз наистина заспивах... но в този момент мъжки глас каза: "За смъртен случай, почива внезапно..." Аз почувствах, че съзнанието ми се прояснява и се събудих, този път наистина. В салона говорех по телефона.

Ето, аз изписах своето листче, а даже не помня какво съм писала отначало, помня само, че много, много исках да си при мене и то не само, защото нощта беше такава...Откакто получих днес писмото ти, само тази мисъл ми се върти в главата. Поне ми пиши повече писма тази седмица, за да ми запълнят твоето отсъствие. Сега - лека нощ - часът е вече към 3 и половина, а утре имам училище сутринта, останах ми само три часа.

*

Сега е 14 часа, ти навярно си вече на изпит. Желая ти успех. А аз сега пак отивам на кино, нашите ме убедиха да отидем да гледаме новия български филм “Пътища”. А в сряда имаме класно по алгебра, в петък пък по български, въобще не е много приятно. Ти поне се отърва от изпитите вече.

Много се радвам, че си доволен от обсъждането на стихотворенията ти, а защо не обичаш да печатат стиховете ти? -Не ми е много ясно.

Ти нищо не ми пишеш за писмото, което ти изпратих. Но може би днес ще получа друго писмо, или пък утре, не вярвам да ме оставиш само с едно писъмце. Аз мисля, че не си справедлив като казваш, че съм ти пишела късички писъмца - и аз ти пиша по четири страници, но може би моите страници съдържат по-малко от твоите...

Довиждане до другото писмо.

С много, много поздрави

М..

18 март 1960г. София

М.,

Наистина ти пиша, когато почувствам нужда да ме изслушаш. Тези няколко дни бях изпразнен от всякакви мисли – сутрин излизах в 8 часа, вечер се прибирах в 12 и непрекъснато бях с много, много хора. Нито за минутка сам. В четвъртък до 1.30 вечерта записахме стихотворения / аз записах “Ако беше ми казала сбогом”, “Довиждане” и “Календарче”/. Тази вечер имахме литературно четене в руската гимназия. Успехът беше огромен / на учениците им дай нещо за душата/. Два дни тичах из “Стършел” да каня хумористите на голямо четене, което нашият кръжок организира на 31 март. Обещаха уж Христо Радевски, Радой Ралин, Тонич, Емил Робов, Валери Петров, Хаим Бенадов и др. Между тези “асове” ние май ще се загубим.

Написах цял куп хумористични стихотворения. Готвим новия брой на вестника и в редакцията винаги е пълно с хора – страшно различни и всеки по своему неповторим. Едно само ги обединява – приключенията, които те разказват напълно естествено и откровено. Знаеш ли, аз до сега не съм се движил в такава среда / или по-скоро не съм я търсил/, а сега, когато няма как – принуден съм да я търпя. И дори свикнах.

Отначало бях поразен от това, което разказвах, на което се смееха така безгрижно и им се виждаше така незначително, сякаш между другото. Познавах ги всички от преди и сега сякаш не можех да повярвам, че това са тези същите момчета – сякаш те станаха хора от друг свят, от друг материал. Преди два дни, когато се бяхме събрали у една съгражданка на Любен, се оказа, че всички, всички, които бяха там са като моите колеги от редакцията. Дори и Любен се промени тогава в очите ми, но интересно, той не слезе нито по-долу, нито се издигна, а просто се отдалечи малко от мене.

И започнах да разсъждавам : хора добри, весели, хора, които аз уважавам, в които вярвам – всички те имат определени разбирания и определени постъпки. А аз не можех да проумея защо е така. Сега свикнах. И пак те са за мене същите добри момчета, обикновени, близки, нормални, естествени хора. Нищо по-хубаво няма от нормален човек.

Аз чувствам, че съм сякаш друг, а това не е хубаво, нали?

Знаеш ли с колко ограничености на възпитанието си през гимназиалните години съм се борил. Когато четях дневника си от 56-57 година, ми беше тъжно и смешно – за мене тогава беше престъпление, срамна, лоша постъпка да те заговоря поне веднъж. Помниш ли, дори когато си разменяхме бележките, аз и тогава даже само

ти ги подавах мълчаливо и хладно, обръщах се и си тръгнах. И не съм мислил, че някога ще се смея на себе и ще осъдя това.

Сега също се осъждам – осъждам се в своята ограниченост, струва ми се, че нямам широк човешки поглед върху много, много неща. Струва ми, че твърде много догми са заседнали у мене, но съм уверен, чувствам ясно, че те ще се счупят и трябва да се счупят. И, ако остане нещо от сегашния Аз, то ще остане непременно най-важното, на което никога не мога да изменя, убеждението, от което никога няма да се откажа – стремежът към хубавото, към красивото.

А наистина трябва да се освободя от останалото. Чувствам се чужд на хората, на приятелите си с това, че не мога да ги разбера никак, не мога да вникна още по-дълбоко в техните мисли и преживявания...

Това исках да ти напиша. Ти какво мислиш? Нямам на кого друго да го кажа, а това е твърде важен момент за мене / ако бях литературен критик бих казал: важен етап в процеса на моето диалектическо развитие/.

От тази вечер започнаха да ми се пишат сериозни стихотворения. Почти един месец не съм писал. След една седмица сигурно ще получиш 2-3 най-малко. Дано ми мине по-бързо “хумористичното” настроение. По цял ден не ме оставя и изчезва само, когато съм сам. А тъй като оставам сам след 12ч. вечерта и почти веднага заспивам – то ме владее винаги. Ядосвам му се – изглежда, че усмивката ми пак се е върнала от Бургас и пак трябва да се разправам с нея.

Друго интересно не мога да измисля, пък и няма смисъл да се измисля. Броя дните, когато ще те видя. Остават още 38 / до 27 април/ или 103 /до 1 юли/. Между другото се отказах окончателно от надеждата да те сънувам, така че мога да разчитам само на пристигането си.

Пиши ми, когато можеш, и най-важното – когато искаш. Но пиши малко повече за себе си, за това, което най-много сега те занимава. Всичко ми е интересно, защо е необходимо да те уверявам. А ти все мислиш, че пишеш незначителни неща.

Не съм щедър на комплименти / мисля, че си забелязала /, но искрено ти казвам, че никога не съм получавал по-хубави и по-интересни писма от твоите.

Извинявай за страхотно лошия почерк. Вече е много късно – 2 часа вечерта, а аз почти винаги ти пиша нощем. Успяваш ли всичко да разчиташ?

Навън светят само луминесцентните лампи, паметникът на съветската армия, осветен от прожектори и нито един прозорец от околните кооперации. Може би моят е единствен.

Поздрави морето и целия Бургас. За себе си запази
Недялко

18 март 1960г. Бургас
Здравей Нед!

Най- после мога вече да ти пиша. Сега се върнах от училище, сама съм, запалих една малка лампичка, пузнах радиото и взех перодръжката...

Какво искаш да ти пиша? На мене ми се иска да е нещо весело, но...колкото и да се мъча да се развеселя, не мога. Виж, ако бях получила днес писмо от тебе, щеше да е по-друго. Първото ти писмо /впрочем, последното, помислих си, че утре сигурно ще получа друго и затова сбърках/ мина “гратис”. На обяд донесоха пощата, имаше само един вестник, аз реших, че не си ми писал и си отидох на училище. Надежда отсъстваше от училище, ходих у тях и към 7 часа се прибирам. Още от средата на улицата забелязах под вратата един плик. Взех на един скок стълбите с риск да си

счупя краката, отключих и...гледам някакъв плик с картинка. Реших, че е от Съветския съюз и недоволна го пъгнах в джоба си, без да го погледна. Едва, когато се съблякох и се прибрах в стаята си ми дойде на ум за писмото...

Естествено след разочарованието, радостта ми беше двойна. Това ми е за урок – да не се съди по външния вид/ изводът може да се вземе във всякакъв смисъл, нали?/ Така, че само заради мене вероятно раздавачът и идвал втори път, защото знае, че аз чакам. Понеже бях много весела, вечерта мама ме попита дали не съм получила писмо от тебе. Аз спокойно и с най-голямо удоволствие й казах:”Нали ти взе днес пощата, как ще получа?”

Ти пишеш, че си пълен с новини, а пък аз – абсолютно нищо. Цял ден учебници, тетрадки, а не мога всякога дори по веднъж да прочета всичко. По-рано като те гледах как се разхождаш, мислех си, че в 11 клас е сигурно най-лесно, впрочем аз не казвам, че е много трудно, но не ми стига времето. Тази седмица даже за кино не можахме да помислим. Утре съм решила да не ходя на практика, а пък и Надежда иска да избяга. За понеделник имаме половината физика; Друмев, Каравелов и малко от Ботев; целият материал от втори срок по алгебра – само теория, а пък аз не съм изпитана; за вторник – 24 задачи по геометрия + теория и пак не съм изпитана; по химия – контролно – целият материал от втори срок – преговор; по руски... е повече няма да ти пиша, че ще си изпиша целия лист, както съм започнала. Това е накратко положението ми, а ти сам си прави изводи.

Сега вече съм съвсем сама. Всичките бабички отлетяха – едната на запад, при тебе, другата – на север. Баща ми тази сутрин пак замина, сега пък за Варна и Русе, като че ли. Но така съм си по-добре, много съм неблагодарна, нали? Но какво да правя като ми стояха все на главата и денем и вечер.

В момента слушам някакъв естраден концерт, по-точно “Добър ден, тъга” – отдавна не бях чувала тази песен...Много ми харесва...Свършиха...Сега вече не е интересно и пак ще продължа писмото.

Ти най-егоистично си пазиш произведенията. Пишеш ми , че непрекъснато пишеш стихотворения /макар и хумористични/, а пък не си ми изпратил дори едно стихче. Не се страхувай, няма да се разочаровам от таланта ти. В другото писмо непременно да ми изпратиш нещо. Чуваш ли? Не се мръщи!

*

Трябва вече да свършвам, защото мама ей сега ще се върне, а пък не ми се иска да ме види, че пиша. Миналият път се чудеше какво толкова съм намерила да ти пиша, че даже и по полето съм писала. Аз обикновено пиша по едро, но на тебе, по твой образец, пиша така ситничко. Но благодарение на това пък тя не могла да прочете нищо от писмото / стоеше срещу мене тогава/, а само обръщението. И сега само ме закача: “Здравей Нед!”

Пишеш, че си станал хулиган – това е съвременно. На мен пък татко ми каза, че приличам на средновековна принцеса, затворена в някоя висока кула, която нито яде, нито спи, а цял ден броди по мрачните и страшни лабиринти...на науката.

Е, и това е чиста провокация, аз съм си същата, само косата ми е малко по-дълга отколкото трябва.

Хайде, довиждане. Поздрави София и Любен.

23 март 1960г. Бургас

Здравей Нед!

.....Най-ценното у тебе наистина е твоят стремеж към хубавото, към красивото в живота, в постъпките, в човешките отношения. И може би поради този твой стремеж, някой по-раншни постъпки сега ти изглеждат странни. Аз не те оправдавам напълно, но тогава всичко, което ти вършеше ми се струваше че за тебе е естествено, че ти не можеш да постъпиш по друг начин.

Да, аз бях свикнала да те отделям от другите и често си казвах, защо аз не мога да бъда като моите приятелки, а винаги с мене се случва нещо особено. Мене ме привличаше именно това особено в тебе. Но постепенно аз открих, че обичам тези наши разговори, когато ние весело бърбим, скачайки от тема на тема, когато говорим за прости всекидневни неща. Това обикновено беше рядко, защото ти предпочиташе да говорим за по-особени неща, помниш ли, бяхме си направили дори списък. Но по списък също не вървеше. Тогава мълчахме. Мълчахме обидено един за друг. Аз не знаех какво мислеше ти, но ми се струваше често, че забравяш за присъствието ми. Сега си мисля, какво ни пречеше тогава да се държим както всички, както сега. Нима бяха необходими отвлечените разговори на висок стил, които се опитвахме да водим! – Разбира се, че не! Но ние едва сега се уверихме в това. Впрочем аз винаги съм мислила така, но ти някак без да съзнаваш ми пречеше да се държа обикновено и естествено. Понякога аз исках да ти говоря, много и за всичко, но без да искам думите ми не излизах “такива, каквито бяха мислите ми. Прости ми, Нед, че така те обвинявам, но аз пиша това, което мисля. Сега вече не избирам думите си.

Когато ти ме спря на 31 дек., аз веднага почувствах, че ти много си се променил и то в положителна посока. Пишеш ми, че трудно разбираш още постъпките на хората. Аз също се учудвам понякога. Но това е съвсем естествено.....

23 март 1960г. София

Днес ти пиша на упражнение по съветска литература. За сега студентството ми се състои в посещение на упражненията, които имаме в сряда от 7 до 9 и в събота от 7 до 11 пр.обяд. Както виждаш зает съм със студентски занимания 8 часа седмично. Освен това имаме полски език в понеделник от 3 до 5ч., но той не се смята. От I.IV мисля да стана примерен студент, но датата е твърде неподходяща като начало.

И така в момента съм на упражнение по съветска литература. Разглежда се “На дъното” /Горки/. Не съм го чел от 1955г., отгоре на това всички задни маси са заети, и аз – единственото момче в момента – съм принуден да седя на първата маса сам. Обстановката предразполага твърде много за писане на сухи писма и аз не мога да издържа на изкушението. Асистентката вероятно си казва:”Какъв примерен студент, води си записки!” А “примерният” студент в това време пише:

Здравей, М.,

Ето че астрономически пролетта е дошла. Тази сутрин в София има слънце. Хората все още ходят с палта, но доста често вече и белеят шлифери. Каскетите и такетата са почти изчезнали. Бомбетата са по-консервативни. Преобладават откритите буйни дълги коси, които вятърът развява насам – натам като избуяли ниви или като окачени на външните врати знамена по случай 22.III. Само моето късичко перчемче не се развява, но това ме радва.

Университетската пролет е по-особена от всяка друга пролет. Вчера стояхме в редакцията и пишехме съобщение за литературното четене в четвъртък (не знам кое по ред). “Извади си календарчето” – ми каза Атанас Мочуров – да видим коя дата е четвъртък”. (моето календарче е доста популярно и осведомява всички). И така се сетихме, че е 22.III. Бяхме 10 души – всеки с всеки се поздрави (9.10 = 90; 90: 2= 45) – общо 45 ръкувания струва ми се. Веднага прибавихме в съобщението след “голямо” и

пред “литературно” думата “пролетно”, която художникът да напише със светлозелена боя.

Моето настроение е отдавна пролетно. Ходи ми се по яке, но досега ми беше студено. Утре може би вече ще го сложа. Жалко, че не можеш да видиш “Трън”- най-хубавият стенвестник в България (без преувеличение). Вече пет вечери стоим до 12 часа вечер и го работим – ще бъде 12 двойни листа и за да го прочетеш целия трябва да не ходиш два дни на лек .....

.....

-Недялко Йорданов!

-Да.

-Разгледайте III действие.

-Извинете, но не си спомням добре.

-Колкото си спомняте.

Казах колкото си спомням. Отново забивам глава в листа и те осведомявам за произшествието.....

..... ции.

Писмото ми днес е безобразно, на упражнение нищо по-умно не може да се измисли. Чувствам откъслечните думи на изказващите се колежки. В момента говори Климента – студентка, която идва винаги подготвена.

Не мога да разбера защо всички мислят, че аз чета много. И в 11 клас мисля така, а аз си учех в междучасията. Впрочем, това беше най-хубавият клас (но не в смисъл на най-лесния.) Спомням си, че Петкова по математика страшно ни мореше с теорията. Имаше една квадратна функция (доколкото си спомням) – и – т.н. .... ти си ги знаеш.

9 часа без 10 минути. След малко ще свършат и упражнението и писмото ми. Ако получа днес писмо ще ти пиша и утре. А може би и без да получа ще ти пиша, но не така както днес.

Останаха само 99 дни до 1 юли, когато ще се видим...

Не мога да мисля – сега пък се изказва Цветанка. Ето, седна си и стана уверено Победа Накова. Спорят за някакъв “барон” (мисля, че имаше нещо такова в “На дъното”)

9 часа. Трябва да свършвам. Имам още половин страница. Какво да напиша?

Ето това: хубаво е човек да има на кого да разказва и кого да изслушва. Сега всеки е така зает със себе си, днешните хора живеят така напрегнато и – струва ми се – до известна степен, егоистично – че е цяло богатство да имаш такъв близък, много близък човек. И каквото и да ти каже той, каквото и да му кажеш ти, щом го приемаш за най-близък, приемаш го изцяло, такъв какъвто е, обикваш всичките му черти хубави и лоши и се опитваш да станеш по-добър заради себе си и заради него.

Недялко

И така - писмата ни продължаваха едно след друго почти всеки ден. До следващото ми идване за няколко дни в Бургас. Беше около първи май - не съм изтърпял явно и съм си дошъл за съвсем малко... И отново разходки край морето, едно-две гостувания къщи и разговори на “сериозни, важни теми”. И разбира се - стихотворения.

Тя пред мене спира плахо

на самия ръб на кея.

Чантата е пълна с книги

и баретата е в нея.

О, брегът е много дълъг
и морето е голямо!
Тръгваме. И се допират
рамото ѝ с мойто рамо.

И говорим непрестанно
на сериозни, важни теми
и разнищваме живота
и житейските проблеми.

А понякога случайно
трепва в мене скрита струна:
"Тя е малка и не зная
може ли да я целуна?"

А морето ми се смее:
"Може! Как се е улисал!"
А аз мисля, че осъжда
моята порочна мисъл.

"Тя е малка. Как ще взема
нещо толкова голямо?"
И не се допират вече
рамото и с мойто рамо.

Знам, че ще изглежда страшно старомодно и смешно, но аз съвсем ясно помня деня на първата си целувка с М. - първата си целувка с момиче въобще..Това се случи на 7 юни 1960 година, в 21ч. и 5 м. вечерта - почти цели 4 години след като започна любовта ми към нея.

Бях отново дошъл в Бургас. Този път по спешност. Мама беше оперирана от много голям тумор - едва на 41 години. Криеха от мене, за да не се тревожа, но аз разбрах и взех моментално самолета. Тя лежеше в болницата, но вече беше добре и чакаше резултата от изследването - в крайна сметка се оказа, че туморът е доброкачествен. Тревогата за мама се примеси с радостта от извънредната, "незапланувана" предварително среща с М.

Ето какво съм записал в дневника си тогава:

9 юни 1960 г. София

Беше само преди една вечер. 7 юни вечерта в Бургас. Аз карах лудо надолу велосипеда, тя седеше отзад на багажника. Държах едната ѝ ръка, в която носеше бяла неразтворена роза. После се върнахме -бяхме стигнали до една ж.п. линия, а отдясно беше морето. Нагоре карах по-бавно и внимателно. Имах зад себе си един лек, скъпоценен товар. Тя се беше хванала за мене, после ме пусна и замълча. Отправихме се към къщи. Без малко не паднахме, когато пуснах кормилото. Исках да я уплаша.

После... какво после. Все ми се иска да претупам описанието и по-бързо да стигна до най-важното, най-хубавото, най-значителното...

После оставих велосипеда и тръгнахме край морето. Вървахме, вървахме и никъде не ни хареса. Тогава се прибрахме в моята стая, така както през последните няколко вечери.

Тя пак застана на прозореца, а аз на леглото. Държеше розата и един червен мак, който беше откъснала край морето.

Небето беше все още синьо, тъмносиньо. Заставах до нея на прозореца. Стояхме така един до друг. Раменете ни се допиреха. Моята ръка беше тъмна, нейната - бяла.

За какво говорехме? Не помня. Помня, че бяхме весели. С нея винаги може да се говори весело. Когато съм с нея ми е леко, хубаво и аз забравях, че мама е болна, че е страшно, че животът ми може да бъде черен, тежък...

...Пред нас бяха бялата роза и червеният мак - странно кръстосани на прозореца. Беше тихо. Дърветата пред нас само леко шумяха. Минаваха хора по улицата долу. Погалих косата ѝ както някога. Тя се притисна до ръката ми, гледайки настрана. Не зная бил ли съм по-щастлив в живота си от тази последна вечер.

После стана късно. 9 часа. Тя беше излязла от къщи само заради мене. Знаех - тази вечер ще я целуна... Аз не можех да издържа. Аз я обичах в тези мигове така, че нищо не можеше да ме спре. О, колко добре разбирам сега разликата между любовта и увлечението, между пълната, всеотдайната, неприкритата, изгаряща любов и наивната, кокетна, грижливо прикривана и предпазлива детска любов.

Аз не можех да се спра. Да се овладее. Аз вече не разсъждавах. Знаех само, че след малко тя нямаше да бъде тук, че дългите дни ще ни разделят отново.

Внимателно я обърнах към себе си. Тя ме погледна. В очите ѝ имаше нежност, много нежност. Беше полутъмно. Чертите ѝ бяха замъглени, неясни. Притиснахме се здраво, силно, така че никога да не се пуснем вече. Не се виждахме - аз виждах само зад нея, виждах рамото ѝ, косите ѝ, галех ръката ѝ...

И тогава... в ушите ми гръмна музика. Не зная каква музика. То беше нещо особено, неизразимо. Нещо като салют, като симфония, в която има пауза и след паузата изведнъж гръмва с всичка сила целият оркестър, с всички ударни и духови инструменти.

Аз я целунах...

Когато пиша това си мисля - така ли си представях първата целувка? Сигурно не така. Но не зная дали би била по-хубава някога.

Усетих за миг, за секунда устните ѝ, изтръпнали, разтворени, през тях почувствах леко, съвсем леко малки ситни зъбки.

Това беше само за миг. Тя беше затворила очи.

Не зная как да изразя всичко. Помня го рязко ясно, струва ми се, че в момента го върша.

Ето- затварям очи и заравям глава в косите ѝ, целувам рамото ѝ, после отново устните ѝ. Тя е тиха. Край нас шумят дървета, по стените играят сенки. Ние сме прави, вплели се един в друг.

После... после следва пътят до тяхната къща. Две подадени ръце за раздяла.

- Ще ти се карат ли?

- Мъничко...

След това съм сам в стаята си и не ми се учи никак, макар че имам изпит на следващия ден. Лягам си и си мисля само за нея, за това което се случи. И ръката ми машинално пише:

За първи път.

Звездите тържествуват.

За първи път.

Дърветата шумят.
За първи път.
Платната се издуват
и тръгват кораби за първи път.

За първи път.
Играят сенки в здрача.
Бушуват разбушувани моря.
За първи път.
Аз искам да заплача,
да пламна, да горя, да изгоря.

Аз знам, ще се присмее хладно някой:
– За първи път! – това е суета.
Мълчете! Всяко първо нещо, всяко
цъфти с неповторима красота.

То осветява всички черни ноци
със своите ослепителни лъчи.
Как всичко бих отдал да мога още
да гледам със предишните очи
света, и хората, и теб, и всичко,
и все така дървета да шумят.
И винаги да вземам по мъничко,
и винаги да бъде първи път.

7 юни 1960г. 11ч. веч.

След това идва утрото. Часът е 5.30. Аз ставам, вземам велосипеда, отивам под прозореца ѝ. Той е със спуснати пердета. Тя още спи. Пъхам под вратата това, което съм написал, сложено в един бял плик и тичешком слизам по стълбите.

После самолетът отлита, отдолу е Янтра, Марица, Пловдив, блестят кубетата на “Александър Невски”. След това идва изпитът, който непременно трябва да взема с шест, защото Русева ми каза: “Ако не получиш шестица, ще пиша на М. тройка по български.”

При това положение друг изход, освен шест нямаше, а и щастието винаги ми се усмива...

Юли и август бях войник в Сливница. М. ми пишеше два-три пъти на седмица, всички ми завиждаха на многото писма, които получавах. Започнаха кандидат-студентските ѝ изпити. Беше фатално важно да я приемат. И - ужасен малшанс - не ѝ достигнаха няколко стотни. Понесе го много тежко. Аз - също, макар че не го показвах. Задаваше се отново цяла една година с писма. Имахме само три дена сами и свободни, когато отидохме на гости в Смолян при Любен. И все така чисти и девствени. Две деца, които стигаха само до целувката. И не допускаха, че е възможно нещо повече, преди да са се оженили.

И може би само веднъж... до плахото докосване на релефа на тялото. Едно разтърсващо събитие!

Тогавя написах “Приказка за спящата царкиня”. Стихотворение, което дори списание “Септември” не пушна, защото в него имало с “порочни ” намеци. Такава тема в нашата поезия беше табу.

Всъщност в стихотворението ставаше дума за ръката на момчето, която се движи по тялото на заспалото момиче.

Ето, тръгва по косите
леко, сякаш моли прошка.
Спуска се надолу, слиза
пред учудената брошка.

Тя е камък пограничен -
знак и страшен и прекрасен,
който сочи, че от тука
пътят вече е опасен...

Ти не се ли сърдиш никак
малко виждащо момиче?
Моята ръка е пътник,
който своя път обича.

Тя обича го, защото
той не е студен и равен.
Ето, пътят се изкачва.
Пътникът е смел и бавен.

Той върви по стръмнината
дълго, много дълго време
и когато стига горе -
спира дъх да си поеме...

От тук нататък се заплете още повече възелът на нашата неестествено отдалечена в пространството любов. Ние просто не издържахме и отсякохме този възел. Дали М. или аз - не мога да преценя. Но това писмовно общуване наистина беше пагубно.

Живеем с крадени минути...
След туй писма... писма... писма...
Отново сам, аз пак се лутам
и ти ме чакаш пак сама.

И все с надежда да се сбъдне,
да дойде ден по-друг и нов.
Едва ли има тъй оскъдна
и тъй измъчена любов.

Така посрещнахме 1961 година. Далеч един от друг - тя в Бургас, готвеща се за следващите кандидатстудентски изпити, аз - в София - студент четвърти курс. М. имаше намерение да кандидатства архитектура, химия и за всеки случай - българска филология, затова ходеше на курсове по рисуване, математика и литература.

5 март 1961 г. вторник София

Здравей М.,

Не помня откога не съм ти писал, но все още не съм получил всички отговори на цялата поредица от писма, които ти изпратих, когато “пазех стаята”.

От 2 март до сега живея като на сън, в петък ще правим голямо литературно четене и се занимавах с него, ще ходим да четем по гимназиите, може би и в Кремиковци и ако стане нещо, но не ми се вярва, даже в Бургас.

Сега часът е 14, след един час ще ти се обадя по телефона, така че пресмятам кое да ти пиша и кое да оставя за него.

Тази сутрин имахме практика в 34-то училище, но за съжаление закъснях. В четвъртък ще работим в завод, на стругове, предварително ми е интересно, тъй като съм пълен профан в тази област. Вчера следобед не можах да ти се обадя по телефона, защото непрекъснато бях с Веселин, гледахме кино, после го замъкнах в редакцията и предпочетох да оставя това за днес. Вярвам, че ще те намеря вкъщи.

Ах, забравих, че ти днес имаш урок по рисуване, дали да оставя след 4 часа? Каквото и да става – днес ще ти се обадя, защото иначе трябва да остане чак за четвъртък, дори за петък – нали в четвъртък сме на завод.

Мисълта ми скача от факт на факт, от случка на случка – не съм свикнал да пиша така и излиза грапаво. Пък и какво ли интересно има в живота ми тук – лекции, упражнения, кръжоци, редакции, четения, глупости... Започнах, обаче, да ходя на театри. Реших първо да ликвидирам със Сатиричния – в неделя гледах “Дървеница”, а утре съм на “Балът на манекените” с Ицхак Финци. Много трудно се намират билети и е малко скучно да отиваш сам, но като си седиш на столчето в антрактите и четеш писмата на момичето си, не е много лошо.

“Дървеница” беше чудесен спектакъл със свръхигра на Г. Калоянчев.

В Сатиричния театър има цял куп “бургаски” артисти като почнеш от Иван Кондов, Росица Данаилова, Константин Коцев, Петър Пейков и Лили Апостолова, Ицхак Финци, Цветана Гълъбова и свършиш с режисьора Методи Андонов.

Напоследък много се говори за “Леа” – постановка на Вили Цанков и ми се ще да я гледам.

Преди няколко дни беше премиерата на “Призраци” с всичко 5 души артисти, всички лауреати. Много хвалят “Иван Шишман” /”Безсмъртна песен” / сигурно заради Стефан Гецов и Виолета Бахчеванова.

Това са театралните ми вести. Филмовите са по-бедни. Вчера гледах “Висшият принцип” – чешки филм, подобен на “Ромео, Жулиета и мракът” със същия артист. Заслужава да се види, може би даже е по-добър. Сценарият е на Ян Дрда – автор на “Загубеният дявол” – пиесата, която ще се поставя в Бургас. Впрочем, тя не се ли играе вече?

От другата седмица ще се прожектира “А бяхме млади” – нов български филм, за който слушам много хубави отзиви. Имал чудесни режисьорски решения.

Друго нищо интересно няма тук.

Сега ще слеза да видя дали нямам писмо. Почакай малко...

...Почти се бях зарадвал, че имам но се оказа, че е за леля ми. Много мразя такива грешки.

Вече 15 дни нося твоето кученце на черната си фланела, сума ти народ се развълнува. Някога го криех под ревера си, а сега си го нося открито, нали може?

Целувам те повече от тебе.

Недялко

Бях вече започнал да ставам популярен. Списание “Септември” ме взе под крилото си След като напечата едно от трите стихотворения за медицинската сестра, занесох още няколко. Багряна ме беше запомнила, приемаше ме ласкаво и веднага, пред мене четеше нещата, които ѝ носех. Обикновено другите редактори определяха на

младите автори срокове от 15 дни до един месец за отговор. Но Багряна беше изключително внимателна. Помня как с едно моливче правеше своите бележки отстрани на куплетите - съвсем тъничко и бледо, за да не се натрапва това, което предлага като редакция. Стаичката ѝ беше малка и неприветлива - на "Ангел Кънчев" - списанието се премести по-късно вече на площад "Славейков" в самостоятелен етаж. Гледах я с благоговение. Беше хубава жена - жива легенда. Добре поддържана и добре облечена. Тогава да е била... колко годишна? Може би на моята сегашна възраст. Тя хареса три мои стихотворение, но Радевски не пушна едното за "Спящата царкиня" Все пак излезе "Имаше една чанта", което също не беше съвсем благопристойно. Разказваше за това, как момчето и момичето за първи път докосват ръцете си, когато люлеят една сива студентска чанта. После чантата става излишна, изчезва някъде и остават сплетените ръце да се люлеят и заедно с тях се люлее целият свят към него, към нея, към него, към нея... Това беше съвсем истинско събитие, съвсем буквално описание на нашето първо докосване, и аз имах неблагоразумието да напиша черно на бяло над стихотворението цялото име на М. с посвещение. Именно това беше поводът за първия сериозен наш конфликт, който поведе след себе си неочакваната развръзка.

6 март 1961 г.

Бургас

Здравей момчето ми!

Ти вече навярно си помислил, че съм те забравила. Не, не съм още съвсем, щом като ти пиша. Ти не ми се сърди, че млъкнах така, но не можах да намеря нито един удобен час да ти пиша.

И сега не съм свободна, но няма да чета по български, ще спестя от литературата за литератора. А и ти изглежда твърдо си решил да не си губиш времето за писма, последното ти писмо получих в петък.

Тогава получих и списание "Септември". Мама пак мърмори за посвещението, а и аз съм напълно съгласна с нея. Моля те, поне името ми не пиши, сега половината град ще научи.

Може би пак ще кажеш, че имам ограничени разбирания или нещо подобно, но помисли – само нашето училище колко списания купува, а и в София...

Въобщо ще ме е срам вече да се покажа с тебе на улицата, а ако пък беше излязло и "Спящата царкиня"... щях да се разделя с тебе, но да е жив Радевски. Бих отишла на църква да се помоля за здравето му!

Ти пак ще се намръщиш, нали? Не ти харесва, че разсъждавам така, но аз трябва да разсъждавам така, не искам хората да се подсмивват зад гърба ми. По този въпрос повече не ми се говори, мислех да ти го кажа като ми се обадиш по телефона, а не в писмо, но без да искам пак се отплеснах.

Ти докато се обадиш, ще ми мине ядът, но ако бяхме говорил в събота, пак щяха да хвърчат перушинки. А за тези, които ми прати – благодаря. Не са толкова малко, а освен това смятам често да те правя на пух / и прах/, защото с някои неща не се съобразявах все още и имаш нужда от...бой. Ясно ли е?

Но аз каквито люти закани ти отправям, сигурно пак ще те втресе.

Оздравя ли вече? Сигурно си оздравял. Такъв юнак като тебе, пък болен! Бива ли така? / Така ми казваше едно време д-р Костов /

Сега след малко ще дойде Софка, ще ходим на "Д-р Золм", разбира се контрабанда, защото мама ще мърмори. Довечера имам курс, реших си всички задачи от отдела с изключение на една за някакви работници, които нямали друга работа, ами си увеличили производството и сега аз трябва да си блъскам главата.

Впрочем, не е задължително да се решават задачи, защото в курса никой от никого не се интересува. Учителката си говори, а който иска слуша, който не иска си говори нещо или пък си отива по средата на часа, въобще анархия. Все още се занимаваме повече с теория, защото трябва да се мине материала. Днес почваме геометрия. Курсът по български го води пък мамина колежка, затова в четвъртък може би ще отида да видя какво правят и там – били стигнали до старобългарска литература.

Утре в 10 пък имам урок по рисуване, затова цяла сутрин рисувах една саксия във всевъзможни, обърнати положения.

Забравих да ти кажа – в събота бях на вечеринката. Беше доста весело да гледаш как даскалите откачат. Танцувахме кадрил, играхме на тунел – въобще по-доволна съм от миналия път. Аз бях най-младият човек там.

Друго какво да ти пиша? – като че ли свършиха новините. Другото ми писмо кой знае кога пак ще получиш, но ти не се отчайвай, ако не тази – другата седмица все ще дойде. Само за едно ми е жал, че всеки ден напразно си ходиш къщи за писмо, но какво да се прави. Пиша само на тебе и Надежда, всичко друго съм оставила.

Хайде довиждане, че имам още работа да свърша до 3 и половина часа.

Целувам те.

М.

Поздрави на всички.

9 март 1960 г. София

Здравей М.,

Току що получих писмото ти, взех го със себе си и сега ти пиша от лекция по Детска литература. Ще ти пиша малко и то главно за това да се разберем по един въпрос. Вчера след разговора и днес доста мислих, даже ми беше малко кривичко, и реших, че ти имаш пълно право да ми се сърдиш. В края на краищата ние може с тебе да се разделим и не бива да остават такива публични документи, от които да се срамуваш. Ти знаеш, че аз никога не бих те обвързал с нищо и в това отношение можеш да бъдеш спокойна по всяко време, и в най-далечното бъдеще. Прощавай, че допуснах това и не мисли, че е било с някаква умисъл – просто ти дадох това, което ти принадлежеше.

Ти помниш, че не много отдавна аз не исках стихотворенията ми за нас двамата да стават публично достояние, може би тогава съм разсъждавал по-правилно от сега. Пък и да си призная честно, искаше ми се да предизвикам някои хора в Бургас и в София и особено в София. Някой път ще ти разкажа за това.

Както и да е. Обещавам ти да не си играя с такива сериозни въпроси и вече това няма да се повтаря. Искането на другия винаги трябва да се уважава повече от собственото. Извини ме по някакъв начин и пред майка си, защото всъщност това засяга и нея.

В момента има опасност да излязат две стихотворения в “Литературен фронт” и “Студентска трибуна”. Ще се опитам да ги спра, ако не успея – не ми се сърди, защото може да е късно. Изобщо какво съм се распечатал толкова, нима само за това се пише?

До известна степен и ти си виновна, защото ме убеждаваше, че не е лошо да ти печатат стихотворенията.

Не ми се пише никак. Просто съм празен и от теми и от хрумвания, а ми е невъзможно да напиша нещо традиционна и вече написано. Но край с този въпрос! Мисля, че се разбрахме и няма да има повече недоразумения.

Ти изглежда сериозно се готвиш, щом си толкова заета и нямаш време. Радвам се, че си преодоляла неохотата/ това е един много неприятен период/ и си свикнала да се занимаваш. Питаше ме дали вярвам в успеха ти. Вярвам повече от всички и от тебе самата. Ако искаш – пиши ми по-рядко и не си губи времето с мене. Изобщо пиши ми не когато трябва, а когато ти се прииска.

Реших да не ти се обаждам в определен ден, а когато имам настроение за това. Понякога ми е тягостно, а след разговор, още повече.

Лекцията свърши. След малко отивам на театър – тази вечер има четене пред едно училище, но предпочитам “Балът на манекените”.

Моят асистент още не е оздравял. Във всеки случай народното творчество и старобългарската литература не ти е нужна.

Недялко

11 март 1961 г. Бургас

Недялко,

.....Твоето писмо днес е малко особено, изглежда ти е станало много криво от моите думи. Това писмо като че ли не е твое... то е много трезво... не, не мога да ти обясня какво искам да кажа! Струва ми се, че ти ми се сърдиш за нещо, но и “сърдиш” не е точно.

Аз съвсем не ти забранявам да печаташ, просто те помолих да не пишеш името ми. Макар, че съдържанието остава същото, но без посвещение е по-друго. Аз те карах да печаташ и сега пак ти казвам, че трябва. Аз се гордея с тебе като виждам стиховете ти напечатани, това е една победа!.....

Нещо, обаче, се беше скършило у мене. Стори ми се, че тази презастраховка означава, че М. гледа на нашата любов като нещо временно. След това последваха няколко писма от моя страна - все по-студени и напомпени. И М. ми написа, че си отива от мене.

17 март 1961г. София

М.

Ти казваш, че си отиваш от мене. Не зная как го казваш, с облекчение или с мъка.

Аз не мога, нямам право да те спра.

Някога, една лятна вечер на 1958 година ти ми беше казала: “Никой над никого няма право!” Тогава ти също така ми беше казала да оставим нещата сами да се развиват и аз бях готов да чакам до края на живота си.

Изходът – впрочем, твоето ”хрумване” да поживеем отделно и да се срещнем след 4 години – е равносилен на раздяла завинаги. Мисълта, че ти си гледала на нашите отношения като само на едно настояще, а не на едно бъдеще, не може да ме изостави, колкото и да не искам да допусна това.

Ти като че ли все не можеше да се решиш да се отдадеш изцяло на един човек, веднъж завинаги да решиш да бъдеш с него.

Защо да се срещаме след 4 години, това е много жестоко, много наивно или много добре премислено?

Ако не ме обичаш, или ако мислиш, че не си срещнала достатъчно хора, с които да ме сравниш, по-добре ми напиши категорично: “АЗ СИ ОТИВАМ ЗАВИНАГИ” и тогава ще бъде по-леко и на двамата.

Препрочитам писмото ти и изпитвам остра, парлива болка. Струва ми се, че още повече губя вярата не в тебе, а в твоята любов, питам се съществувала ли е тя, не е ли била една измама за мен и самоизмама за теб.

Защото всъщност какво е любовта? Нима само духовно и физическо влечение? Та нали и двете заедно можеш да изпитваш към много хора едновременно. А нима може да се обича повече от един човек?

Какво е тогава тя?

Не трябва ли да се прибави към всичко това тази сигурност, че никога няма да измениш на този човек, никога няма да го пренебрегнеш заради други хора и заради себе си. Защото целият свят е разделен на две половини: Той и неТой и втората половина не те интересува.

Ако потърсиш това у себе си и разбереш имало ли го е или не, може би ще откриеш истината.

Ти може би съвсем не мислиш вече така за мене, както преди и сигурно имаш право. Аз навярно станах лош и груб, навярно завинаги се свърши с малкото доверчиво момче.

Понякога ми е тъжно, понякога се радвам, че мога да гледам света почти такъв, какъвто е той в действителност. Тази действителност не е приятна много често. Напоследък, преди да получа предпоследното ти писмо, тук ставах много объркани неща, които ми отвориха очите за много хора.

Не помня какво точно ти писах, зная, че беше искрено.

Зная и това, че не съм искал и не искам да се разделяме и това ти го казвам вече не с разума, а със сърцето си, защото понякога то може да заглуши всичко.

Мисля, че няма защо да хитрувам и да крия. Аз те обичам не по-малко от преди и то не сляпо, не въпреки всичко, а защото си доброто, хубавото, милото, различното момиче, което някога пресече пътя ми.

Но какво да се направи, ако ти не можеш да отговориш на обичта ми със същата сила, ако аз не съм за тебе това, което си ти за мене.

Не ми се е случвало да обичам, когато знам със сигурност, че не ме обичат, но ако ми се случи, ако сега е така и ако изходът е да си отидеш, ако дори вече си го решила и написала в писмото си – не ме съжалявай!

Поне достатъчно гордост винаги мога да намеря у себе си.

Позволи ми да те целуна, ако ще и за последен път.

Недялко

20 март 1961 г. Варна

Недялко,

Ти искаш категоричен отговор, добре.

Аз си отивам завинаги.

Питаш ме как го казвам? И с мъка и с облекчение.

С мъка, защото те обичам все пак, колкото и да не вярваш в това и с облекчение защото... Не мога добре да обясня, но ще се опитам.

Тази нощ си спомнях нашия живот, всички моменти, в които мислех, че съм била щастлива, но чудно – малко бяха спокойните и щастливи часове.

По-добре си спомнях за неспокойствието, за крадените целувки, за всеки шум, който ме караше да трепвам, когато бях у вас, за криенето от хората.

Затова сега казвам “с облекчение”. Уморих се да се крия, да крада часове и минути, да измислям лъжи.

Мъчно ми е да се разделя с тебе и затова предложих да се срещнем по-късно, когато аз и ти ще сме вече стъпили на краката си. Повече да живея в това положение ми е невъзможно.

Може би пък ти имаш право да се съмняваш в моята любов, щом като съм готова да я жертвам заради спокойствието си. Не зная, вече нищо не зная, съвсем се обърках, не зная и какво искам.

Вярвам и винаги ще вярвам в тебе.

Благодаря ти за голямата обич.

Аз просто не съм достойна за нея.

Не зная дали някога бих могла да обичам така, както ти можеш да обичаш. Ако човек трябваше да се отплаща за любовта, която му дават, аз не бих могла да ти се отплатя никога.

Позволи ми да не ти пиша повече за днес, въобще ми е трудно да пиша, да анализирам себе си, нашите отношения.

Колкото повече се мъча да обяснявам нещо, толкова повече се обърквам. Понякога и напразно те оскърбявам, а това не бива да става.

След този наш разговор не бих могла да те погледна вече в очите, бих искала да изчезна някъде.

Прощавай.

М.

23 март 1961 г.

София

М.,

И все пак наистина всичко свърши. Това е.

В първия момент нещо ме блъсна в сърцето, сега пулсът е нормален, значи всичко е в ред и така трябва да бъде.

Не искам да говоря повече по това. Само искам да ти кажа – не обръщай внимание какво ще кажат хората.

Остава ми да прескоча още едно неприятно препятствие – във вторник в кръжока ще ми разглеждат цикъла “Календарче” и ще говорят за любовта ни. Все пак е едно напомняне, а аз не искам нищо да ми напомня за това, което си е отишло. Но и то ще мине, и всичко ще мине, случват се сигурно и по-страшни неща в живота.

Прощавай за причинените неприятности и безпокойството и изобщо за всичко. Защо хората да не могат да се разделят просто и непринудено.

Не зная дали трябва да си върнем писмата? Може би трябва. Стихотворенията запази – те са твои. Има само едно още, което ти не знаеш, но няма смисъл да го пращам.

Мисля, че е хубаво да направим така, че повече да не се виждаме.

Ако чуеш нещо лошо за мене след време, не се учудвай и не изразявай недоверие. Едва ли би се намерил човек, който толкова дълго време като тебе да ме търпи до себе си.

Изглежда нататък всичко ще бъде кратко, защото спокойствие не мога да нося на никого, но без любов не мога да живея.

Няма да пропадна, но и няма да бъда изключение.

На раздяла хората си пожелават нещо хубаво. Аз ще ти пожелаая нещо съвсем близко и необходимо – да те приемат тази година студентка. Българската филология зарежи, освен ако я обичаш искрено.

Оня ден нашият асистент се върна. Изискванията са следните:

Дава се почти винаги обща тема, а не конкретна, защото има кандидати войници, които не знаят материала в подробности. Например: “Любовта към Русия в нашата литература”...

Целта не е толкова да се види дали студентът има много знания, колкото неговата култура, умението му да изгражда план, да хвърля общ поглед върху нещата.

Държи се извънредно много на правописа, може би най-много от всичко. За няколко правописни грешки много се намалява успеха. Правилата ги има в началото на Правописния речник и не е лошо да се прочетат, особено употребата на запетайка.

Това е всичко.

Недялко

Не биваше да казваш, че ме обичаш “все пак”.

Н.

Така завърши една петгодишна любов. Внезапно. Както и започна. Най-странното беше, че на кандидатстудентския изпит за българска филология се падна точно тази тема, която аз написах в това последно писмо - “Любовта към Русия в нашата литература”. И М. беше приета. И през есента на 1961 година дойде да следва в София. Но безвъзвратно късно... Защото аз вече бях с друго момиче, за което набързо през следващата 1962 година се ожених.